

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

Texten och makten: aktörer, ansvar och rättigheter i en kursplan för blivande svensklärare

Hans Landqvist
FoT 6, Uppsala, den 14 juni 2011

Styrdokument: genre och (sub)genrer

(*styrdokument*: ”en genrebeteckning [som] kan täcka flera (sub)genrer” (Ledin 2001:32))

- Policyer
- Läroplaner
- Utbildningsplaner
- Kursplaner
- Kommentarmaterial
m.m.
- Lagar
- Förordningar
- Regleringsbrev
- Budgetpropositioner
m.m.

Styrdokument: kursplaner

”I det här avsnittet ... fördjupar och problematiserar vi beskrivningen kring ett styrdokument som vi ser som det allra viktigaste för den konkreta undervisningsuppgiften, nämligen kursplanen.” (Gustafsson et al. 2010:43)

”Utbildningsplaners och kursplaners betydelse kommer sannolikt också att bli ännu större i samband med det förändrade utvärderingsfokus som kommer att gälla enligt propositionen rörande kvalitet ...” (Gustafsson et al. 2010:47)

”

Styrdokument: tidigare forskning

1. Läroplansteori och läroplanshistoria

Knutas (2008:85–111)

2. Styrdokument och svenskämnet

Knutas (2008:39–51) och

Hansson (2011:12–18)

Hultman & Westman (1977)

Nordenfors (2011)

3. Skolans styrdokument ur språkvetenskapliga perspektiv

Hellberg (2008)

Gårdemar (2010)

Hamberg (2011)

4. Högskolans styrdokument ur språkvetenskapliga perspektiv

Johansson (2010)

Nord (2011)

Syfte(n)

1. Identifiera, beskriva och förklara centrala egenskaper hos (sub)genren 'kursplan inom högskolan': aktörer, ansvar och rättigheter
2. Ge blivande svensklärare tillgång till en textvetenskaplig exempelanalys av genren 'styrdocument', (sub)genren 'kursplan inom högskolan'

Positionsbestämning

Språkvetenskaplig textforskning – med
samhällsvetenskaplig anknytning

Texter ”speglar, reproducerar eller ifrågasätter
t.ex. makt. Men de är inte i sig makt. De kan
användas för att komma åt relationer mellan
individer eller grupper som ligger utanför texterna.
Det är så betraktade vi menar att texter blir
samhällsvetenskapligt intressanta.”

(Bergström & Boréus 2009:15, kursiv stil i originalet)

Frågor

- Vad sägs i kursplanen?
- Vilka språkliga möjligheter används?
- Vem eller vilka säger detta?
- Till vem eller vilka sägs detta?
- I vilket sammanhang sägs detta?
- I vilket syfte eller vilka syften sägs detta?

Vem eller vilka kan sägas ha makt över texten och vilket ansvar och vilka rättigheter har olika aktörer i texten?

Teori och metod (I)

Hellspong & Ledin, *Vägar genom texten.*
Handbok i brukstextanalys (1997)

”Textmodellen har inspirerats av Michael Hallidays sociosemiotiska modell. – – – Vi har [dock] valt en eklektisk hållning och tagit tillvara det vi funnit fruktbart också i andra forskningstraditioner.”

(Hellspong & Ledin 1997:284–285)

Teori och metod (II)

- **kontext:** situationell, intertextuell, kulturell
- **struktur:** textuell, ideationell, interpersonell
- **stil:** textuella, ideationella, interpersonella, kontextuella stildrag
- kvalitativ studie – med kvantitativa inslag
- norm(er): jämförelser inom material, jämförelser utom material, egen textkompetens

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

Material: LSV110

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LÄRARUTBILDNINGSNÄMNDEN

KURSPLAN LSV110
Gäller fr.o.m. vt 11

LSV110, Svenska för blivande lärare, Grundkurs, 30 högskolepoäng

*Swedish in Teacher Education for Lower and Upper Secondary School,
Introductory Course, 30 higher education credits*

Grundnivå/First Cycle

Kontext (I): situationell kontext

- syfte: reglera ansvar, rättigheter och skyldigheter
- tid: VT 2011
- plats: Svenska för blivande lärare, GU
- deltagare i diskursen:
 - Lärarutbildningsnämnden (LUN)
 - fyra ämnesinstitutioner
 - *studenten*
 - *inriktningsansvarig, kursansvarig lärare, lärare*
 - *lärare [i skolan], unga [människor], man*
- genre: 'kursplan inom högskolan'
- medium: pdf-fil och utskrift

Kontext (IIa): vertikal intertextuell kontext

”Kursplanen är interimistiskt fastställd av Lärarutbildningsnämnden, 2007-05-16, och därefter reviderad 2008-06-17, 2009-02-18, 2009-12-10 samt 2010-12-13. Kursplanen gäller från och med vårterminen 2011.” (s. 1)

”Kursen ersätter Grundkurs för blivande lärare, LSV100, från och med ht 2007.” (s. 7)

Kontext (IIb): horisontell intertextuell kontext

- Litteraturlista (s. 5)
- Beslut 2007-11-28, dnr G217 4913/07 (s. 6)
- Kursvärderingar (delkurser, kursen) (s. 7)
- Kommentarmaterial (LSV110, LSV210)
- Skolans centrala styrdokument
- Lokala styrdokument
- Utvärderingar av skolan
- Nationella diagnos- och provmaterial
- Aktuell skolforskning (s. 2–4)

Kontext (III): kulturell kontext

- Materiell kultur
- Social organisation
- Andlig kultur

”Vilka kvaliteter och färdigheter som [ungdoms]-skolan ska främja fastställs i ett politiskt och socialt sammanhang, vilket oundvikligt speglas i till exempel läroplaner och kursplaner. Det sker alltid ett urval av vad som ska läras ut. Dessutom sker urvalet i en särskild politisk och social omgivning.” (Jarl & Rönnerberg 2010:88)

Textuell struktur: valda aspekter

Lexikogrammatik

- Diates
- Tempus
- Hjälpverb: *skall*,
måste, *kan*

Textbindning

- Referensbindning
- Tematisk bindning
- Konnektivbindning

Komposition

- Textmönster och
genredrag
- Disposition

Ideationell struktur: valda aspekter

Teman

- Makro- och mikroteman

Propositioner

- Makro- och mikropropositioner
- Faktiska och icke-faktiska propositioner:
 - sannolikhet
 - antaganden
 - behövlighet

Perspektiv

- Subjektperspektiv

Interpersonell struktur: valda aspekter

Språkhandlingar

- allmänna grammatiska språkhandlingar
- speciella språkhandlingar (positiva och negativa)
- metatextuella språkhandlingar (exempel och hänvisningar)

Ramar

- tilltal och omtal
- närhet och distans

Stil: valda stilaxlar

(Hellspong & Ledin 1997:199–215; Hellspong 2001:70–73)

Textuella stilaxlar	Ideationella stilaxlar	Interpersonella stilaxlar	Kontextuella stilaxlar
Nominal–verbal	Konkret–abstrakt	Dialogisk–monologisk	Skriftspråklig–talspråklig
Tung–lätt	Exakt–vag	Informell–formell	Allmänspråklig–fackspråklig
Koncentrerad–yvig	Dynamisk–statisk	Subjektiv–objektiv	
		Personlig–opersonlig	
		Engagerad–distanserad	

Textuella stilaxlar: nominal – tung (I)

sakaktörer (112) – personaktörer (28)

kursen + delkursen + VFU (22)

studenter (20), inriktningsansvarig +

kursansvarig lärare (3), unga [människor] (2), man (2),

lärare [i skolan] (1)

”Blivande lärare i svenska måste ha goda kunskaper om svenskans struktur ...” – ”Den [student] som godkänts i prov får inte delta i nya prov för högre betyg” – ”Studenten skall skriftligt och muntligt uppvisa en mycket god egen språkbehandling.” (s. 3, 4, resp. 6)

Textuella stilaxlar: nominal – tung (II)

Aktiva huvudverb (84) – passiva huvudverb (93)

”I delkursen *introduceras* språkvetenskapliga, litteraturvetenskapliga och ämnesdidaktiska perspektiv och *presenteras* hur inriktningens tre vetenskapliga fält *kompletterar* varandra och tillsammans *förbereder* för den framtida yrkesverksamheten som lärare i svenska.” (s. 1–2)

”Under denna sammanhängande period *deltar* studenten aktivt i skolans verksamhet.” (s. 3)

”Vid slutet av varje delkurs *genomförs* en individuell skriftlig kursvärdering.” (s. 7)

Textuella stilaxlar: koncentrerad och ... (I)

Presens + futurum – preteritum + perfekt (1 + 6)

”Under denna sammanhängande period *deltar* studenten i skolans verksamhet.” (s. 2, 3, 4)

”I samtliga delkursers olika skriftliga och muntliga, enskilda och gruppvisa examinationer *skall* studenten *visa* kunskap om och förståelse av innehållet i den obligatoriska kurslitteraturen.” (s. 6–7)

”Student som *underkänts* ges möjlighet till förnyad examination ...” (s. 7)

Textuella stilaxlar: koncentrerad och ... (II)

skall/måste + huvudverb (6 + 2) – *kan* + huvudverb (12)

”Studenten *skall* skriftligt och muntligt *uppvisa* en mycket god egen språkbehandling ...” (s. 7)

”För betyget Godkänd *krävs* att studenten *visar* att hon/han *uppfyller* kursens mål.” (s. 6)

”Också digitala undervisningsformer *kan användas*.” (s. 2)

”Den student som blivit underkänd vid två tillfällen på samma kurs inom Lärarprogrammet inom den verksamhetsförlagda delen (VFU) *kan ansöka* om ytterligare examinationstillfällen ...” (s. 6)

5. MÅL

Studenten skall efter avslutad kurs kunna:

- redogöra för och diskutera den ämnes- och kunskapssyn som kommer till uttryck i svenskämnets kursplaner för olika skolformer och i nationella diagnos- och provmaterial
- konstruktivt och kritiskt, skriftligt och muntligt i dialog med andra, formulera erfarenheter och analys av det lärande om och genom språk och litteratur som pågår i en viss skolmiljö
- använda svenska språket på ett idiomatiskt sätt i tal och skrift samt bearbeta och bedöma egna och andras texter utifrån iakttagelser av genretillhörighet, textstruktur och språklig form
- analysera och beskriva centrala egenskaper i svenska språkets struktur och göra vissa jämförelser med andra språk samt känna till minst en språklig korpus på webben där man kan följa svenska språkets förändring över tid
- beskriva och reflektera över hur språkliga variationsmöjligheter utnyttjas av olika talare och skribenter i olika situationer och kunna följa sådan variation i olika texttyper i digitala media
- visa förmåga att skriftligt, inom givna tidsramar och muntligt i dialog med andra med relevanta begrepp analysera, jämföra och historiskt och kritiskt förhålla sig till olika typer av skönlitterära texter, filmer och andra moderna former av medialt berättande som produceras för och/eller brukas av unga
- redogöra för olika litteratur- och mediepedagogiska metoder samt didaktiskt reflektera över hur dessa kan tillämpas för att bredda och fördjupa elevers läsintressen, kulturella erfarenheter och kritiska medvetenhet
- visa kunskap om betydelsen av genus- och jämställdhetsperspektiv och en demokratisk värdegrund i språk och litteraturundervisning och reflektera över vikten av att anlägga dessa perspektiv i skolans verksamhet
- visa en grundläggande mediekompetens, innefattande kunskap om olika vägar för digital informationssökning och om olika moderna mediala uttrycksformer som unga i dag använder sig av, kunna värdera nätburna texter av olika slag samt kunna reflektera över olika mediers möjliga roller i den pedagogiska verksamheten

Textuella stilaxlar: ... och yvig (III)

Det svenska språkets strukturella uppbyggnad behandlas ur ett fonetiskt och fonologiskt, morfologiskt och syntaktiskt samt ett semantiskt och lexikalt perspektiv. Olika strukturella egenskaper hos svenskan uppmärksammas även ur ett språktypologiskt perspektiv, särskilt i jämförelse med några av de språk som är modersmål för ett stort antal flerspråkiga elever. Olika möjligheter att analysera och beskriva svenskans strukturella uppbyggnad, främst morfologiska och syntaktiska aspekter, presenteras och diskuteras inom ramen för delkursen. (s. 4)

Ideationella stilaxlar: konkret och ... (I)

Makrotema

*LSV110, Svenska för
blivande lärare, Grundkurs,
30 högskolepoäng*

Mikroteman

- 3. Förkunskapskrav*
- 4. Innehåll*
- 5. Mål*
- 6. Kurslitteratur*
- 7. Former för bedömning*
- 8. Betyg*
- 9. Kursvärdering*

9. Kursvärdering

Vid slutet av varje delkurs genomförs en individuell skriftlig kursvärdering. Denna sammanställs av kursansvarig lärare eller inriktningsansvarig och delges studierektor. Resultatet ingår som underlag i lärares planering av delkursen följande termin. Vid slutet av hel kurs genomförs en mer omfattande skriftlig kursvärdering av terminens studier. Blanketten finns tillgänglig via kursportalen. Sammanställningen av denna kursvärdering delges samtliga lärare vid ett gemensamt planeringsmöte inför följande termin. Beslut fattas då om hur eventuella kvalitetsbrister skall avhjälpas. Vid introduktionsmötet kommande termin informeras de nya studenterna om resultat av föregående termins kursvärdering samt vilka åtgärder som vidtagits med anledning av denna. Sammanställningar av kursvärderingar finns tillgängliga för studenter som önskar ta del av dessa. Inriktningsansvariga besöker också, om möjligt, vid slutet av terminen studentgrupperna för att inhämta muntliga synpunkter och uppmana alla att fylla i kursvärderingsblanketten

Ideationella stilaxlar: konkret och ... (II)

Nutidsperspektiv- och framtidsperspektiv (tempusbruk)

”Delkurs 3 examineras genom en mindre individuell uppsats som bygger på iakttagelser av elevers språkbruk och obligatorisk diskussion av denna i seminarieform.”

(s. 6)

Ideationella stilaxlar: ... och abstrakt (III)

Mikroteman

1. *Fastställande*
2. *Inplacering*
10. *Övrigt*

Sakperspektiv (få personaktörer – generisk referens, passiva huvudverb))

Närperspektiv – fjärrperspektiv (sakaktörer, passiva huvudverb)

”Med utgångspunkt i olika ämnesdidaktiska teorier granskas strategier och metoder (bland annat boksamtal, mediepedagogiska modeller och estetiska läroprocesser), som skolan kan använda sig av i arbetet med att bredda och fördjupa elevernas kulturella erfarenheter, läsintresse, litteratur-, film- och mediakunskaper.” (s. 3)

Ideationella stilaxlar: exakt och vag

Mikroteman

3. Förkunskapskrav, 4. Innehåll, 5. Mål, 6. Former för bedömning, 7. Betyg –
2. Inplacering, 10. Övrigt

Nominalfraser

”Med utgångspunkt i olika ämnesdidaktiska teorier granskas strategier och metoder (bland annat boksamtal, mediepedagogiska modeller och estetiska läroprocesser), som skolan kan använda sig av i arbetet med att bredda och fördjupa elevernas kulturella erfarenheter, läsintresse, litteratur-, film- och mediakunskaper.” (s. 3)

Ideationella stilaxlar: statisk

- Monotematisk text: mikroteman → aspekter på makrotema
- Propositioner på text-, avsnitts- och underavsnittsnivå(?)
- Frånvaro av författar- och läsarperspektiv
- Fjärrperspektiv (tillsammans med närperspektiv)

(passiva huvudverb, sakaktörer, få utsatta agenter)

(identitetsbindningar, additiv konnektivbindning, temaupprepning)

(fast textmönster med obligatoriska genredrag)

Interpersonella stilaxlar: monologisk

- Primär sändare, LUN + sekundära sändare, fyra ämnesinstitutioner
- Frånvaro av textjag

(frånvaro av adversativ konnektivbindning)

(mikroteman → aspekter på makrotemat)

Interpersonella stilaxlar: formell (I)

Allmänna språkhandlingar: påståenden (1 undantag!)

”Se separat litteraturlista.” (s. 5)

Negativa speciella språkhandlingar → begränsningar och krav

”För betyget Godkänd *krävs* att studenten *visar* att hon/han *uppfyller* kursens mål.” (s. 6)

Positiva speciella språkhandlingar → rättigheter och erbjudanden

”Den [= LSV110] *kan* även *ges* som fristående kurs.” (s. 1)

”Kursen *kan* även *ingå* i en generell examen.” (s. 1)

Interpersonella stilaxlar: formell (II)

Metatextuella språkhandlingar: exempel, hänvisningar

”Genrer som fantasy, skräck- och kärleksskildringar studeras ur både litteratur- och filmvetenskapliga perspektiv. Roman jämförs med film, dikter med rocklyrik. Ungdomars användning av internet och det textskapande som sker där i form av exempelvis bloggar och så kallad fanfiction studeras.” (s. 3)

”I delkursen tillämpas det vidgade textbegrepp som används i kursplanerna för ämnet svenska i grund- och gymnasieskola. Delkursens stoff präglas således av språkliga och kulturell variation och mångfald. Här konkretiseras och fördjupas den diskussion av olika kultur- och estetikbegrepp, som initierades i den inledande delkursen” (s. 3)

Interpersonella stilaxlar: objektiv och opersonlig

- Frånvaro av textjag och textdu
- Omtal av mottagaren

(passiva huvudverb, sakaktörer)

(frånvaro av författarperspektiv och läsarperspektiv, sakperspektiv, fjärrperspektiv – och närperspektiv)

Interpersonella stilaxlar: distanserad

- Frånvaro av textjag och textdu
- Omtal av mottagaren

”Vid slutet av varje delkurs *genomförs* en individuell skriftlig kursvärdering. Denna *sammanställs* av kursansvarig lärare eller inriktningsansvarig och *delges* studierektor. Resultatet *ingår* som underlag i lärares planering av delkursen följande termin.” (s. 7)

(passiva huvudverb, sakaktörer)

(frånvaro av författarperspektiv och läsarperspektiv, sakperspektiv, fjärrperspektiv – och närperspektiv)

Kontextuella stilaxlar: allmänspråklig och fackspråklig (I)

pedagogik, didaktik, kulturvetenskap, litteraturvetenskap,
språkvetenskap – juridik

Textuell struktur

- passiva huvudverb, sakaktörer, presens och futurum, *skall*, *måste* och bjudande presens för begränsningar och krav – *kan* för möjligheter och erbjudanden
- identitetsbindningar, annan konnektivbindning än additiv, temaupprepning och temaprogession
- textmönster med återkommande genredrag

Kontextuella stilaxlar: allmänspråklig och fackspråklig (II)

Ideationell struktur

- teman på avsnittsnivå (← styrdokument på högre nivå)
- icke-faktiska propositioner på meningsnivå → sannolikhet, antaganden och behövlighet
- sakperspektiv, närperspektiv och fjärrperspektiv

Interpersonell struktur

- påståenden, negativa speciella språkhandlingar (begränsningar, krav), positiva speciella språkhandlingar (möjligheter, erbjudanden), metatextuella språkhandlingar (exempel, hänvisningar)
- frånvaro av textjag och textdu, omtal av mottagare

Diskussion (I): texten ”i teorin” ...

Aktörer: synliga?

- LUN
- ämnesinstitutioner
- *studenten*
- *inriktningsansvarig*
- *kursansvarig lärare*
- *lärare [i skolan], unga [människor], man*

- undervisande lärare
- GU
- Riksdag och regering

- Makt: formell – reell?
- Ansvar: formellt – reellt?
- Begränsningar och krav – erbjudanden och rättigheter?

Diskussion (II): texten ”i teorin” ...

”Texter är naturligtvis oundgängliga studieobjekt i samhällsvetenskapen men naturligtvis inte det enda som bör studeras. Vill man veta något om hur regeringar fattar beslut säger texter bara en del av det som är intressant. En mängd handlingar, händelser och muntlig kommunikation som inte avspeglar sig i dokument föregår varje beslut. Det finns också hierarkier och maktstrukturer som möjligen indirekt får ett uttryck i texten men som man som forskare inte kan komma åt genom enbart textstudier.”

(Bergström & Boréus 2009:14)

Diskussion (III): ... och ”i verkligheten”

”Läroplanerna [i ungdomsskolan] är kort sagt uttryck för opinionen bland dem som har den politiska makten om hand. De artikuleras av diverse specialister men måste vinna gehör inom en politisk majoritet.” (Liedman 2011:204)

Diskussion (IV): ... och "i verkligheten"

"Skolpolitiken handlar inte bara om politiska beslut fattade av riksdag och regering utan också om lärares och rektorers dagliga gärningar i skolan. Betydelsen av lärarens och rektorns politiska handlingskapacitet kan inte underskattas. Samtidigt är skolan ett dynamiskt fält där många aktörer slåss om utrymmet, men där närbyråkraterna genom sin yrkesutövning håller politikens slutliga förverkligande i sina händer." (Jarl & Rönnerberg 2010:221)

Referenser (I)

Bergström, G. & Boréus, K. (2009). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I: Bergström, G. & K. Boréus (red.), *Textens mening och makt*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson, C. et al. (2010). *Att arbeta i högskolan – utmaningar och möjligheter*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Gårdemar, G. (2010). Viljan i läroplanernas språk. I: Nissilä, N. & N. Siponkoski (toim.), *Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisuus XXX*. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Hamberg, L. (2011). Alternativa läsroller i en arbetsplan. Språkhandlingar ur läsarperspektiv. I: Holmberg, P. et al. (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.

Hansson, F. (2011). *På jakt efter språk*. Malmö: Högskolan i Malmö.

Hellberg, S. (2008). Konflikter i grundskolans kursplaner för svenska. *Språk och stil* 18. NF.

Hellspong, L. (2001). *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Referenser (II)

- Hellspong, L. & Ledin, P. (1997). *Vägar genom texten*. Lund: Studentlitteratur.
- Hultman, T. G. & Westman, M. (1977). *Gymnasistsvenska*. Lund: Liber.
- Jarl, M. & Rönnerberg, L. (2010). *Skolpolitik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, M. (2010). Från ett år till en månad – språkhistoria i ett didaktiskt perspektiv. I: Jóhannesson, K. et al. (red.), *Bo65*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk ordforskning.
- Knutas, E. (2008). *Mellan retorik och praktik*. Umeå: Umeå universitet.
- Ledin, P. (2001) [1996]. *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. Lund: Lunds universitet.
- Liedman, S-E. (2011). *Hets!* Stockholm: Bonnier.
- LSV110, Svenska för blivande lärare, Grundkurs, 30 högskolepoäng.*
- Nord, A. (2011). *"Textanalysens" roll i svenskämnet på högskolan*. Uppsala universitet.
- Nordenfors, M. (2011). *Skriftspråsutvecklingen under högstadiet*. Göteborg: Göteborgs universitet.